

ИЗЛАЗИ

четвртом и недељом

ЦЕНА

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству.ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

Уредник: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

МИЛОШ И МИЛИЦА

— СРПСКА НАРОДНА ПЕСМА —

Да што ми се на планин белеје:
Ел је иње ел бело ковиље,
Ел је овца од стадо остала,
Ел девојћа бел дар расврљила?
— Неје иње ни бело ковиље,
Неје овца од стадо остала,
Ни девојћа бел дар расврљила,
Тиће су си бели манастири.
У њи су си два млада младенца,
Венчују се Милош и Милица.
К'д си било у среду венчање,
Навали се Милош на Милицу.
Проговори Милица невеста:
„Чујеш мене, Милоше јуначе
„Да ли с'м ти јако омилела,
„Ели те је дремка садолела?“
Проговори Милош доб'р јунак:
„Да, неје ме дремка садолела,
„Нити си ми јако омилела.
„Устрели ме таја црна чума,
„Устрели ме у тој клето срце,
„Те не могу ноће да ме држу.
„Простете ми, куме и старојћо!
„Да си идем на моји дворови;
„Изведете коња кулашина,
„Потегнете до девет колана,
„И десету ебришим тканицу,
„И турете узду позлатену,
„Ако могу дома да отидем“.
Извеше му коња кулашина,
Припасаше до девет колана,
И десету ебришим тканицу,
И туреше узду позлатену.
Укочи се Милоше јуначе,
Па отиде на своји дворови.
Срете си га своја мила мајћа,
Па говори Милошу јунаку:
„Честит синко честито ти љубе!
„Ти честито с њега да живујеш!“

Проговори Милош доб'р јунак:
„Честит, мајћо, кој с њега живује,
„Мен честита таја црна земља,
„Што чу скоро у њу да се здувам¹⁾;
„Теб' честити тија бели крст'к,
„Што че при њег често да доодиш,
„Да доодиш, цвејће да доносиш,
„И по мен че ти све да поцрниш!“
Срете си га брат'к и сестрица,
И они му текој честиташе:
„Честит брале, честито ти љубе!“
Проговара Милош доб'р јунак:
„Мен честита таја црна земља,
„Што чу у њу скоро да се здувам,
„А вам честит тија бели крст'к,
„Што че код њег често доодите,
„И сы слзе често омивате!“
Тој изрече па од коња паде.
Па притрча брат'к и сестрица,
Завикаше²⁾, тужно заплакаше,
Уносе га у ладни подруми,
Прострше му свилено ћилимје.
И он леже, с душу се растаји.
Па ето ти од врата сватове,
А они им порте³⁾ затварају.
И ока си Милошева мајћа:
„Надзад, надзад, ћитени сватове!
„Што че мене слнце без месеца?“
Проговара Милица невеста:
„Молим ти се, моја стара мале,
„Пуштете ме у ваши дворов“,
„Да си видим Милоша јунака.
„И да узнем моје златне крпе,
„Чу си идем на моји дворови,
„Да си кажем моје старе мајће“.
Пуштише ју, дојде до Милоша,
Па обдари сви њојни сватове:
Кума свога и девера свога.
Па извади ножи позлатени,
Убоде се у тој клето срце,
Па и она паде код Милоша.

Прабележио у Парогу
М. Т. Станојевић.

1) истрелим, распадишем се.

2) закукаше.

3) врата (porta).

СРБИНЧЕВИ

(ОДЛОМАК ИЗ РОМАНА ЗЛАТНО СРЦЕ)

— МИЛОШ ЦВЕТИЋ —

(СВРШЕТАК)

— Не, мили мој, и ми смо тек овога часа довршиле колаче, који беху одређени за данашњи дан и на реду. Још што има, то ће Макрена сутра довршити.

— А јесу ли момци затворили дућан? Ја нешто и не загледах у хитњи.

— Јесу и ено их у њиховим собама.

— А Марија?

— Она већ спава.

— Е, онда брзо вечеру, јер Мирко и снаха Славна морају раније кући.

— Не брините се, господар Ђуро, само да викнем Насту. Та ви знате да код ваше Макрене иде све на минут.

— Ево и нас с вама, — додаде живо Јованка. Одрешите брзо њихове беле прегаче и обесише их о раф.

— Е, то је лепо, — рече Мирко и узне Јованку под руку, а Ђура Славну.

Тек што беху сели на своја места, а ево већ и Насте за њима. Мету чорбу на сто, приђе левим вратима, те позва момке.

Браца Мита појави се онако исто као „из кутије“, а Омер само тражи очима маниће, јер знађаше да ће их бити и за вечеру.

Вечерало се живо и без прекида. Већ некако при крају вечере запита Ђура: — Јесу ли све данашње муштерије послужене и задовољне?

— Јесу, г. Ђуро, као и увек, — одговори браца Мита узбудно и одсечно.

— Ваљда сте се и уморили, ха?

— Па и јесмо, — одговори калфа Стеван.

Браца Мита га погледа мало старешински и попреко, што се и он меша у разговор, па рече онако преда се, мало љутито и пакосно: — Добар и вредан трговац никад није у свом послу уморан.

— Но, но, браца Мито, знам ја да сте ви не уморни.

Браца Мита подиже мало главу и погледа поносно у калфа Стевана.

Омер се поштено најео, па почео већ да дремуца.

Момци се с браца Митом па челу, први дигоше и одоше да се одморе. Пријатељи и пријатељице се опростише и Мирко са Славном пође. Ђура и Јованка испратиле их до стакленог ходника, који беше дуж целе куће и осветљен. На вратима се још једном руковаше, а Ђура довикну Мирку: — Не заборави Мирко на оно што сам ти рекао.

— Не бригај, — одговори Мирко.

За то време, Славна је уграбила прилику, привила се уз Јованку и дошачула јој: — Ја све мислим на оно, како ће се браца Ђура изнедадити,

— и ту сва узлрхта и поскочи од радости, а Јованка опет порумене, баци хитро и крадом поглед на свога мужа а својом левом руком запуши уста својој пријатељици.

— Лаку ноћ и до виђења! — одјекну с обе стране и растадоше се.

— Е баш је нападао, — рече Мирко на улици својој жени, гацајући скоро до колена по снегу, који већ почињаше да шкрипи.

— Могао је баш и мање нападати, — рече Славна као мало љутито, — не знам на што је опет оволики снег!

— Па ви, жене, за много што шта не знате нашто је.

— Е, већ ви, мудраци; а особито учитељи! Ви!..

— А шта велиш за Марију?

— Красно дете, — одговори Славна и исприча му оно што је чула од Јованке.

— Знао сам да је добра срца, али ме је ово баш изненадило. То треба неговати, јер без племенита срца нема ни великих дела ни великих народа.

— А тек јој је седма година.

— Ту је мајка ударила основу.

— Та да си је видео тек после кад одосте. Два пута ју је морао водити Павле код кројача, да се увери да ће наручене ствари за цело бити готове.

— Ваљано дете.

— Па да видиш како је неутешна због своје кривице, како се стиди. Није хтела ни вечерати, него одмах чим се смрче замоли да легне. Ух! проклети снег, баш педа ни маћи.

— Главно је да нам школа није далеко.

Чим ступише на праг од кухиње, а госпођа Славна узвикну: — Каква разлика! — а кад ступи у собу и упали свечу, настави — ни поредити!

— Шта?

— Па овај наш стан, две ниске собице и кухињица, па ово покућанство и она спахијска кућа браца Ђурина. Како је тамо лепо и господско... а гле овде... каква разлика!

— Иста онака, каква је у опште између сиромаша и богаташа. А окрени се и погледај, колико њих немају ни овакве, а онолики... никакве.

— Е баш су богати! — приђе Славна постељи и загледа се.

— Те још како богати. Само да видиш оне салаше! Опкладно бих се да је богатији и од бечејеког спахије, од онога, што сам га вечерас први пут видео и који ми се, не знам за што, баш са свим не свиди.

— Света снава слатко, као јагње, а јагодице му се зажареле. Мора да је с Мартом слатко вечерао и она се с њиме пошала, јер ено му и осмејак на уснама. А јамачно је и она добро вечерала, спава ено као заклана, те није чула ни кад дођосмо.

— Ама четрнаест је година и више како се узесмо а ево већ скоро четрнаест година како ти једнако говорим и молим те: не тенај ми деци:

„Владина“, „Раница“, „Свето!“ Те тако кад туђ човек чује, мора тек да размишља и погађа како нам се деца баш зову. Већ кажи: Владимир, Ранко, Светислав!

— Иди, иди молим те; ти хоћеш да си свуда учитељ, па и у својој рођеној кући и са својом рођеном женом.

— Разуме се; то ми је свети позив и дужност — Е, већ ти!.. Е баш су богати! Па како је све лепо код њих и уредно и чисто. Јеси ли само видео ону Насту, како је само сељачки, али чисто и лепо обучева? Па она прегача, све се прелива на њој она белина. Па све носи на служавнику, а на служавнику чист бели ручник. Па тек Макрена! Мале је покрупна и потешка, али ради и зна ти, ама шта помислиш да зготови и да умеси. Е баш су богати!

— Имаш право. Баш су добри и племенита срца... ретког срца! Али треба да знаш да је све то тековина и зној деда Богданов и зној народни. Све је он то привредио и законитио.

— Знам. Причала ми је све то Јованка.

— И Ђурин је отац нешто привредио, а Ђура као да само ужива.

— И нека; кад су богати, има и право.

— Ала су красни, добри и поштени!

— Та није да су красни... то већ нема!

— А срца... е већ нема бољих! Благо селу и народу у коме су.

— Па тек Јованка! Место за дзветоро, као што ти рече, поручила је за дванаест. Само се бојим да онај неће зготовити до прекутра на вече.

— Свршиће. Има четири постарије ћерке и два сина. Сви ће прионути дан и ноћ, на прагу су празници, треба им која крајцара, свршиће. Али што ћу га ја с том децом изненадити...

— Како?

— Видећеш.

— Ал' што ће га Јованка изненадити!..

— Чиме?

— Кажи.. па да кажем!

— Е, већ ви.. жене! А знаш ли да нас је позвао заједно с нашим Светиславом за други дан, Вели: „Не бих вас ја оставио ни на Бадње вече, ни први дан, али, обичај је старији.“

— Е права српска кућа! на свашта се пазе код њих.

— Хтела си рећи на све!

— Па да. Их! с тим твојим непрестаним учењем.

— Па за то сам учитељ.

— Али, време је да се спава. Лези и ти, знаш да мораш сутра поранити. Ух, што још имам да посвршнујем.. Слатки мој Светица! Легао баш на средину. Мора, злато, мајка да те помагне и пољуби, тако!... Лези Бога ти, и ти.

— Пре него што човек што изговори, треба да погледа и да види најпре, има ли места томе што хоће да каже, па тек онда нека изговори или се уздржи. Одкад сам ја већ у постељи.

— Их! их! ти!..

— Молим те пусти ме да спавам. Мирко у себи размишљаше:

„Е баш красно дете, красна племенита срца!“

Славна гласно говораше:

— Е баш су богати!

— „Дивно дете! Па како је лепа! А сви су срца“...

— Богати и пребогати!

„Ено је још једнако!“ — рече Мирко, окрете се зиду и заспа.

Али е госпођа Славине постеље још се чујаше, истина много тише и развученије. — Е баш су богати... веома добра срца... срца... срца! ех... срца...

ПРЕПИСКА

— ПРИПОВЕТКА У ПИСМИМА —
ИВ. СЕРГИЈЕВИЋ ТУРГЕНЈЕВ

(НАСТАВАК)

II

Марија Александровна Алексију Петровићу

22. марта 1840 год., село... но

Милостиви господине,

Алексије Петровићу,

Добила сам ваше писмо и одиста, не знам шта да вам кажем. За цело вам не бих одговорила, кад ми се не би чинило да се испод ваших шала не крије доста пријатељско осећање. Ваше је писмо произвело на мене непријатан утисак, а као одговор на вашу „разглагољествовања,“ као што сами рекосте, допустите, да вас упитам на што? Шта је вама стало до мене; шта мени до вас? Ја не претпостављам код вас никаквих рђавих намера... напротив, ја сам вам захвална на вашем саучешћу; али ми емо туђи једно другоме и ја бар сад не осећам ни најмање жеље, да се с киме зближим.

Са истинским уважањем остајем

Марија Б.

III

Алексије Петровић Марији Александровној

30. марта, Петроград.

Захваљујем вам, Марија Александровна, захваљујем вам на вашим истинским речима. За све то време бејаш ја у великом немиру и по двадесет пута на дан мислио сам о вама и о своме писму. Ви не можете себи представити, како сам се опором смејао самоме себи, али сад сам у одличном расположењу душе и себе глацим по коси. Марија Александровна, ја ступам у преписку с вама! Признајте да то нисте могли никако очекивати после свога одговора; ја се и сам чудим својој смелости. Но, умирите се, ја хоћу да говорим не о вама, већ о себи. Ето видите, мени је од преке потребе, да се изразим по старински, изјадати се ма коме. Признајем да нисам имао никаква права вас изабрати за свога повереника, али знајте, ја од вас не тражим одговора на моја писма. Ја чак нећу да знам хо-

Уште да ви моја „разглагољствовања“ читати, али вас молим свима светим да ми их не враћате.

Чујте, ја сам са свим сâм на свету. У младости живео сам усамљено, и ако се, опомињем се, нисам никад угледао на Бајрсна. Али нешто прилике нешто подобност за сањање и љубав према фантазији, доста хладна крв, гордост, леност — једном речи, многи разни узроци уделише ме од осталих људи. Прелаз од маштања ка активном животу у мени се јавио доцно, можда и сувише доцно, а врло лако да се ни до сад још није сасвим јавио. И док су ме тешиле моје рођене мисли и осећања, док сам био способан предавати се безузрочним, ћутљивим узбуђењима итд., ја се нисам жалио на своју самоћу.

Другова нисам имао — имао сам тако званих пријатеља, али мени је било потребно њихово присуство, као што је потребан кондуктер електричној машини — и ништа више. Љубав... о томе предмету за сад да прећутимо. Али данас, признајем, данас ми самоћа тешко пада, а ја међутим не видим никаквог излаза из свога положаја. Нећу да кривим судбину, ја сам сâм крив за шта сам довољно и кажњен. У младости занимала ме је само једна ствар: моје мило ја; своје добродушно самољубље узимао сам као стидљивост, туђно сам се осталих људи, док најзад нисам сам себи страшно досадио. Куда ћу? Ја никога не волим; сва моја зближења са другим људма била су натегнута и лажна; па и самих успомена немам, јер у целом свом прошлом животу ја немам ништа друго до своје сопствене особе. Спасите ме: ја вам се нисам клео свечано у љубав, нисам вас морио потоком глупих речи, ја сам доста хладно прошао мимо вас и само због тога решио сам се да вам се обратим. (Ја сам и раније мислио о томе, док још нисте били слободни.) И посред свију својих осећања, радости и страдања, једино истинско осећање беше мала али невољна тежња к вама, које је тада и изумрло, као што вене усамљени клас међу коровом. Дајте ми, ма и једном, да завири у друго лице, у другу душу, јер ми је своје лице догужало. Ја личим на човека, који је осуђен да цео свој век проведе у соби, у којој су зидови од самих огледала. Боже саклони, да ја од вас тражим какво признање. Поклоните ми трпељиво саучешће сестре или просту радозналост читаоца, ја вас молим, истински молим.

У осталом, имам част бати вам
искрени пријатељ.
А. С.

IV

Алексије Петровић Марији Александровној

7. априла, Петроград.

Опет вам пишеш, и ако предвиђам да ћу без вашег одобрења скоро умукнути. Ја морам знати зашто ви не можете а да не осетите неко неповерење према мени. Али шта ћу? Ви, можда, имате право? Пре бих вам значајно објавио (и сам бих поверљиво својим речима) да сам се од времена последњег расанка „развио“ коракнуо у напред, са благим, готово ласкавим презрењем одрекао бих се прошлости и дирљивом хвалисавошћу посветио бих вас у тајне свог будућег, активног живота... али сад, ја вас уверавам Марија Александровна, чак ми је непријатно да се сетам, како је расло и како се тешило моје самољубље.

Не бојте се, нећу вам говорити ни о каквим великим истинама, нити о каквим дубоким погледима, ја немам — ни те истине, ни тих погледа. Ја сам остао добар малиша — и то је истина. Досадно ми је, Марија Александровна, просто снаге немам од досаде. И ето зашто вам пишеш... Чини ми се, да се ми можемо зближити.

Али ја не могу више говорити с вама, докле ми не пружите своје руке, докле од вас не добијем ма и једне речи „да“. — Да ли ћете ме послушати Марија Александровна, у томе и јесте питање.

Предан вам А. С.

V

Марија Александровна Алексију Петровићу

14. априла, село... но.

Како сте ви чудноват човек? Па добро — да.

Марија Б.

VI

Алексије Петровић Марији Александровној

2 маја 1840 год., Петроград

Ура! Хвала, Марија Александровна, хвала! Ви сте врло добро и благо створење.

По обећању почињем говорити о себи. Говорићу са задовољством, које долази до апетита... Са свим је тако. О свему на свету може се говорити са жаром, узбуђењем, заносом, али са апетитом говориш само о себи.

Чујте, мени се ових дана десио са свим чудисват догађај: ја сам се први пут обазрео на своју прошлост. Ви ме разумете: сваки се од нас често сећа прошлости било сажаљевајући је, било с досадом или просто за то, да би имао шта радити; али бацити хладан, јасан поглед на сав свој прошли живот — као обични пролазник, окрећући се и гледајући са неке висине поље кроз које је прошао — могуће је само у извесно доба и потајна хладноћа обузима срце човечје, кад му се то први пут деси. Бар мени је тешко било. Док смо млади, такви су погледи немогући. Али младост је моја прошла и мени је све јасно као и ономе пролазнику на висини.

Јест, прошла је моја младост, прошла, да се више не поврати! Ево је, где преда мном лежи сва као на длану..

Невесела слика! Признајем вам, Марија Александровна, да ми је веома жао себе. Боже мој! Боже мој! Да ли је могуће, да сам у толикој мери покварио свој живот, да сам без сажаљења оставио и мучио себе... Сад сам се већ опаметио, али је доцкан. Да ли вам се десило кадгод да снасете муху од наука? Да ли? Сећате ли се, ви сте је метнули на сунце; ноге и крила су јој свезане, слепљене. Како се она неспретно креће, како се невешто мучи да се ослободи. И после дугог усињавања она се опоравља, вуче се, труди се да рашири крила, али не пета јој се као раније, не жуји безбрижно на сунцу, улећући кроз отворени прозор у прохлађену собу или узносећи се у топли ваздух. Она бар, није својевољно пала у грозну мрежу... а ја?

Ја сам сâм био свој наук!

Па ипак, ја не могу сувише да кривим себе. Та рците ми отворено, ко није никад ма у чему сам био крив? Или, боље рећи, ми смо сви криви, а све нас кривити није могуће. Прилике нас опредељују, оне нас нагоне на овај или онај пут а оне нас после и кажњавају. Свако има

своју судбину... Чекајте, чекајте! Баш ми сад паде на памет заплетено али праведно угоређење. Као што се облаци најпре образују од паре земљине, устају из недра њених, па се после деле, удаљавају од ње и најзад јој носе благодат или пропаст, исто тако око свакога од нас образује, како ћу рећи, образује се врта стихије, која после на нас спасовосно или рушећи утиче. Другим речима и просто говорећи: сваки дејствује на своју судбину и она дејствује на свакога...

Сваки ствара своју судбину — да!... Али је ми сувише обрађујемо и ето где је наша невоља! Сувише рано буди се у нама сазнање, сувише рано почињемо ми ићи за собом. Ми Руси, и немамо друге животне задаће сем обрађивања своје личности; и тек што смо стали у ред људи, а ми се већ припремамо да обрадимо њу, своју несрећну личност! Не добивши осим тога никаквог опредељеног правца, ништа не уважавајући, ни чему не верујући, ми смо слободни да од себе чинимо што хоћемо. Не може се тражити да свако одмах појми бесплодност ума, „који кипи у пустом дејству;“ и на свету ето опет једног рођења више, више једног од тих ништавних бића, у којима навике самољубља показују саму тежњу ка истини, а смешна простиодушност живи упоредо са лукавством... једно од тих створења, ослабљене, непокојне мисли, којима никад није било познато ни задовољство природног рада, ни искрено страдање, ни искрени триумф убеђења... Скупивши у себи недостатке свакога доба, ми липавамо сваки недостатак његове добре стране. Ми смо наивни као деца, али немамо искрености њихове; хладни смо као старци, али немамо старачког разума... За то смо пак „психолози. О, да, ми смо велики психолози! Но наша психологија прелази у паталогичју; наша психологија то је лукаво изучавање закона болесна стања... и болног развића, до којих здравим људима није ништа стало. А главно је да ми нисмо млади, у самој младости нисмо млади!

А међутим зашто клеветати себе? Тобож, ми нисмо никад били млади, као да у нама нису играле, кипеле и дрхтале силе живота? И ми смо били у Аркадији, и ми смо шетали по светлим пољима њеним!.. Да ли вам се десило да шетајући по жбуњу, изгоните те тамне препелице, које поскочивши испред самих ваших ногу, од једном шире своја шарна крила и прелећући за неколико корака падају опет у траву. Исто тако и наша тамна младост рашири по кадшто за неколико тренутака и на кратак лет своја шарна крила... Сећате ли се наших ћутљивих вечерњих шетњи у четворо испод ограда ваше баште после ма каквог дугот, топлог и живог разговора? Сећате ли се тих благодатних тренутака? Природа нас величанствено и ласкаво примала у своје закриље. Ми ходасмо тамо амо, предајући се слатком сањању. Свуд околу вечерње сунце обоји се изненадним и нежним цурнуром; од зарумењеног неба, од осветљене земље, ода свуд, чинило се да веје огњено и свеже дијање младости, радосна свечаност неке бесмртне среће; вечерња светлост пламтијаше, слично ној, тихо и страшно пламтијаху наша усхићена срца а ситно лишће младог дрвећа немирно и шумно трептало је над нама, као да хтеде одговорити нашем унутрашњем дрхтању нејасних осећања и очекивања. Сећате ли се те чистоте, добротe и поверљивости помисли, те умилне, благородне наде, тог потпуног осећаја? (Не осећасмо ли зар онда ма шта велико)?

Не стајасмо ли онда близу ма чему великом, ономе докле нас је живог довео? Зашто нам би суђељо да видимо кадшто жељени брег, али никад не стаасмо на њ чврстим кораком, не дирнуасмо га. —

Не плакат' слатко к'о Јудеј први
На крају стране обетоване?

Ова два Фетова стиха напомињу ми друге, опет његове... Сећате ли се, како смо једном, стојећи на путу, видели облак пращине подигнут лаким ветром према сунцу на на заходу? „У облаку таласавом“, почесте ви и ми се одмах сви притајасмо и стаасмо слушати:

У облаку таласавом
Прах се диже у даљини...
Хитри коњи: или пешак —
Не види се у пращини.
Видим како силно јури
Брзи коњик неки...
Сети ме се, сети ме се
Мој друже далеки.“

Ви ућутасте... Ми сви задрхтасмо, као да се у нашим срцима јави одсев љубави и свакога од нас — ја сам у то уверен — повуче у ту даљину, у ту непознату даљину, где призрак блаженства устаје и чува усред магле. А, међутим, примећавасте ли нешто чудновато: зашто нам се чинило да тежимо даљини? Осим ако не бесмо једно у друго заљубљени? Осим ако срећа није била „тако близу, тако могућа?“ Још да вас сад упитам: зашто се не дохватисмо жељене обале? Зато што је и лаж ишла с нама под руку: зато што је отровала наша велика осећања, зато што је у нас било све натегнуто и извештачено, што ми не љубисмо једно друго и што се усиљавасмо љубити и уображавасмо да љубимо...

Али доста, доста! Зашто позлећивати своје ране! Уз то све је то прошло да се више не поврати. Што је било лепо у нашој прошлости — то је мене занело и на том лепом ја се праштам с вама. Време је и завршити ово дугачко писмо. Идем да удишем овдашњи мајски ваздух у коме кроз змињу суху јачину продире пробија неком влажном и оштром топлотом. Збогом.

Ваш А. С.

VII

Марија Александровна Алексију Петровићу

20. маја 1840. год, село... по.

Добила сам ваше писмо, Алексије Петровићу, и знате ли, какво је осећање у мени побудило? — негодовање, јест негодовање... а ја ћу вам одмах објаснити зашто баш то осећање у мени да побуди. Али једна невоља: ја не владам пером, ретко сам писала, не умем тачно и у мало речи, да изразим своје мисли; али надам се ви ћете ми бити од помоћи. Ви ћете се сами постарати да ме разумете: можда и зато, да би сте сазнали зашто негодујем против вас.

Реците ми — ви сте паметан човек — јесте ли кад год упитали себе, шта је руска жена? каква је жена судбина, њен положај, у друштву — једном речи, шта је њен живот? Ја не знам јесте ви имали време да задавати себи такво питање; не могу себи представити, како би сте на њ одговорили. — Ја бих, можда, у разговору била у стању да вам своје мисли о том саопштим, али на хартији једва ако умем. У осталом, свеједно. Ево у чему је ствар: за цело ћете се са мном сложити, да ми жене, бар те које се

не задовољавају обичним бригма домаћа живста, добивамо све своје образовање од вас људи; ви имате на нас силан и велики утицај. Али погледајте сад шта радите ви с нама? Говорићу најбољито о овим младим девојкама које као и ја живе повучено, а њих је у Русији врло много*). За-мислите себи такву девојку. Њено је васпитање довршено; она почиње живети, веселити се, али јој је само весеље мало. Она много изискује од живота, чита, сања.. о љубави. — Све о самој љубави! рећи ћете ви... Претпоставимо, али та реч за њу значи много. Ја вам и омет кажем да не говоримо о такој девојци, којој је тешко и досадно мислити... Она се окреће око себе, очекује када ће доћи тај за којим чезне њена душа... Најзад он се јавља: она је слушала, сва је у његовим рукама као меки восак. Све — и срећа и љубав и мисао — све је од једном с њим донето; сав њезин немир успокојен је, све њене сумње он је разрешио; кроз уста његова, чини се, говори сама истина, поред њега је са страхопоштовањем, стиди се своје среће, учи се, љуби. Велика је моћ његова над њом у то доба! Кад би он био Херој, он би је занео, научио би је себе жртвовати, и све би жртве њој лаке биле. Али Хероја у нашем времену нема... Он управља њоме како му је угодно: она се предаје томе што њега занима, свака реч његова пада јој на саму душу, она још не зна, како ништавна и пушта и лажна може бити реч, како мало је мало цени овај што је изговара и како вере заслужује! За тим врвим тренуцима блаженства и наде обично долази — због привлика (прилике су свагда криве) — долази растајак. Кажу да је било примера, где се две сродне душе, познавши једна другу, ејединују да се више не раставе; слушала сам и то, да им због тога није било увек лако... Али што сама нисам видела о томе нећу ни да говорим а да најситнији рачун, најлукавија опрезност могу живети у младом срцу упоредо са најстраснијим заносом — о томе сам се, на жалост, искуством уверила!...

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПОШТА

АНТОН ЧЕХОВ

Било је тачно часа по поноћи. Поштански званичник, не бивши сасвим готов за полазак, с капом на глави, у огртачу и са зарђалом сабљом у руци, стојао је код врата и чекао када ће момци довршити уговаривање поште на тројку што тек беше дошла. Дремовни поштар седео је за својим столом, који је био налик на тезгу, нешто писао и говорио:

— Мој синовац, ђак, моли да одмах иде на станицу. Ти, Игњатијеве, посади га са собом на тројку и повези га. Ово вије допуштено друга лица возити с поштом али шта да му радиш! Што да за њега напмам коње, нек овако бадава иде.

— Готово! ^{ра} узвик с поља.

— Кајде с Богом, рече поштар. — Који момак иде?

— Семјон Глазов.

— Дедер, потпиши се.

Званичник се потписа и изиде. На улеску у поштанско одељење првила се тројка. Коњи су непомично стојали, само је један логов немирно тапкао ногама и махао главом са чега би час по зазвонило звонце. Тарантас са дењковима чинио се као црна гомила, а крај ње су се дизале две сивке: ђак с огртачем преко руке и кочијаш. Последњи је пушио лулу; ватрица се из луле подизала, гагнула и разбукутавала се; с времена на време обасјавала је час крајичак рукева, час космате брке и бакрено првени нос, час густе обрве.

Званичник обриса руком дењкове, положи на њих сабљу и ускочи у кола. Ђак неодлучно пође за њим, до-такнув га нехотице лактем, изусти плашљиво и учтиво: „ошчистите!“ Лула се угулила. Из поштанскога одељења изиде пошттар онако како је био, у пренику и с папучама; стресав се од ноћне влаге и искашљав се, обиђе око тарантаса и рече:

— Е, збогом! Поздрави матер, Михаило! Поздрави све! А ти, Игњатијеве, не заборави да предаш пакет Би-стрецову... Крећи.

Кочијаш скупи вођице у једну руку, обриса нос и, поправивши под собом седиште, пуче језиком.

— Поздрави! понови поштар.

Звонце нешто зазвочи прапорцима, прапорци му умилно одговорише. Тарантас поскочи, крете се, звонце се заплава, прапорци се засмејаше. Кочијаш, подигао се, сину два-пута немирнога логова и тројка глухо затандрека по пра-шљивој путу. Варошица је спавала. С обе стране широке улице црнеле су се куће и дрвеће и нигде се не могаше видети ватрица. По небу, оуту звездама, којегде су се гонили облаци, а тамо, где ускоро мора да засвити зора, стојао је уски месечев срп; но ни звезде, којих беше много, ни полумесец, који изгледаше бео, не сијаху и не проди-рачу кроз ноћни ваздух. Беше хладна, влажна и мочарна јесен.

Ђак, сматрајући за учтиву дужност да ласкаво ступи у разговор са човеком који није одбио да га са собом по-везе, отпоче:

— Лети се у ово доба већ види, а сада још ни зоре нема. Прође лето!

Ђак погледа у небо и настави:

— Чак се и по небу види, да је већ јесен. Погледајте у десно. Видите ли оне три звезде што стоје у једном правцу? То је сазвежђе Оријон, које се појављује на нашој полукугли само у септембру.

Званичник, увукавши руке у рукаве и заронивши уши у оковратник својег огртача, не маче се с места и не погледа у небо. Њега као да не занимаше сазвежђе Оријон. Он је навикао да гледа звезде и вероватно, оне су му давно додијале. Ђак поћута мало на рече:

— Хладно је! Време је већ и да сване! Ви, јамачно, знате у колико часова излази сунце?

— Шта?

— У колико часова излази сунце?

— У шест, одговори кочијаш.

Тројка изиде из варошице. Сада су се већ с обадве стране виделе само плетвене ограде и усамљене беле врбе, а напред је све покривала магла. Овде, на чистини, месец изгледаше већи и звезде као да јасније сијаху. Но духну неки влажни ветар, званичник дубље утону у оковратник,

*) При том ја других не знам, него о њима могу судити.

а ђак осети како непријатна хладноћа проструја најпре око ногу, затим по дењковима, по рукама, по лицу. Тројка пође лакше, звонце умуче, баш као да је и оно озебло. Чу се плесак воде, и под коњским ногама и околу точкава по-неше скакутати звезде што се у води огледаху.

А кроз десет минута настаде таква тама, да се више не виђаху ни звезде, ни полумесец. То тројка улажаше у шуму. Бодљикаво јелово грање непрестано је било ђака по ваши, а научина му падаше на лице. Точкови и кошите удараху о корење и тарантас се љуљао као пијан.

— Тераш по путу! рече ердито званичник. — Што тераш по крају? Грање ма све лице изгребе! Хватај више десно!

Но ту се замало не догоди несрећа. Тарантас одједанпут поскочи, баш као да га је ухватио грч, задрхта и с тужном шкрипом, накрећући се силно час на десно, час на лево, страховитом брзином полете по прокрченом путу. Коњи се од нечега поплашиди и појуриди.

— Пишт! Пишт! повика уплашено кочијаш. — Пишт... ђаволи!

Ђак, који, да би одржао равнотежу и не би излетео из тарантаса, беше поскочио, наже се унапред и поче да тражи за што би се могао ухватити, но кожни дењкови беху клизави, а кочијаш, за чији се појас ухватио ђак, и сам подскакиваше и сваког трснутка беше готов да испадне. Кроз луку точкава и шкрипу тарантаса чу се како сабља, слетивши с дењкова, звекну о земљу, а затим нешто једанпут, двапут глухо луни иза тарантаса.

— Пишт! — дерао се кочијаш, прегибалући се уназад. — Стој.

Ђак паде лицем на његово седиште и повреди чепо, но одмах се преви уназад нешто га одбаци и он лупт леђима о шараге. „Падам!“ еину му кроз главу, но у исто време тројка излете из шуме и, затрескавши по брвненоме мосту, стаде као укочана, а од таког наглог заустављања ђак се, по инерцији, и опет преви унапред.

Задихали се и ђак и кочијаш. Званичника не беше у тарантасу. Он је излетео заједно са сабљом, ђаквим огрточем и једним дењком.

— Стој, подлаче! Стој! чу се из шуме његов узвик. — Рито проклета! викао је он трчећи к тарантасу, а у његову плачним гласу огледаше се и бол и злоба. — Анатемо, прокао да Бог да! јекну он, прискочив кочијашу и замахнув на њ песницом.

— Их, несреће, Господи помалудј! мрмљао је кочијаш тужним гласом, поправљајући нешто око коњских поздрва. А све ђаволски логот! Проклети ждребац, тек је недеља дна као се преже. Неће да иде, а чим низ брдо — беда! Треба њега два, трипут по њушци, на не би ваше био безобразан... Стој! А, ђаволе!

Дога је кочијаш дотеривао коњ у ред и тражио по путу огртак, дењак и сабљу, званичник је и даље плачним, крештавим пуним злобе гласом осипао на њ песвке и грдње. Наместивши терет, кочијаш, без икакве потребе, поведе коњеједно стогину корака, навикну мало на немирнога логота и скочи у кола.

Када страх пређе, ђаку дође некако смешно и весело. Он је сада први пут у животу путовао ноћу на поштанској тројци и тек преживљени страх, званичничков пад и бол у леђима учинише му се занимљивим. Он запади цигару и с осмехом рече:

— Овако можеш лепо сам себи заврнути шију! Ја замало не слетох и чак висам ни спазио кад сте ми излетели. Могу мислити, какво мора да је јесење путовање!

Званичник је ћугао.

— А идете ли ви давно с поштом? упита ђак.

— Једанаест година.

— Охо! Па сваки дан?

— Сваки. Одвезем пошту и одмах се враћам. А што?

За једанаест година свакодневнога путовања јамачно је доживљено не мало занимљивих догађаја. Јасних, летњих дана и сурових, јесењих ноћи, или зими, када тројку с урлањем околи вејавица мучно да се човек не уплаши. Нису се, богме, једанпут залетели коњи, тарантас упао у јаругу, нападали зли људи, с пута завела међава...

— Могу мислити, колико сте за једанаест година претурили преко главе! рече ђак. — Шта, мора бити да је страшно путовати?

Он још говорио и очекивао да му званичник приговори ма што, но овај је суморно ћугао и тоњу у свој оковратник. Међутим је почело свитати. Небо је неосетно мењало боју; постајало је све тамнијим, али се већ могаху видети и коњи, и кочијаш и пут. Месечев срп постајаше све блеђим и блеђим а под њим развучени облак, налик на топ с лафетом, жутео се мало по мало на своме доњем крају. Накоро се могаше видети и званичничково лице. Оно беше влажно од росе, суро и непомично као у мртваца. На њему се стинуо израз тупе, суморне злобе, као да је званичник још једнако осећао бол и љутио се на кочијаша.

— Хвала Богу, већ свиће! рече ђак, загледавши се у његово злобно, прозебло лице. — Сав сам се смрзао! Ноћи су септембарске хладне, али само треба да изгреје сунце, па хладноће као да није ни било. Хоћемо ли скорстићи на станицу?

Званичник се намршти и начини плачно лице.

— Ала ви волете да говорите! рече он. Зар не можете ћутке путовати?

Ђак се збуни; више се целога пута не маче с места. Свану погнуно. Месец побледе и сли се с мугним, сурим небом, облак сав пожуте, звезде се стадоше гасити, но нежак још једнако беше хладан и исте боје као и све небо да човек не би веровао, е се иза њега крије сунце.

Јутрења хладноћа и званичничкова суморност пређоше мало по мало и на прозеблага ђака. Он је равнодушно посматрао природу, очекивао сунчеву топлогу и мислио само о томе, како мора да је тешко и непријатно бедне дрзећу и трави да пре киве хладне ноћи. Врхови дрвета не позлатише се од сунца, које баш тада изгреја, као што се обично пише, зраци не падоше на земљу и у полету сањивих птица не могаше се опазити радости. Каква хладноћа беше ноћу, таква осега и по изласку сунчеву...

Ђак је сањиво и мрачно погледао у прозоре са спуштеним завесама на једноме мајуру, мимо који пролажаше тројка. Иза тих прозора, помисли он, јамачно спавају људи најкрепчим, јутрењим сном и не чују поштанска звонца, не осећају зиму, не гледају злобно лице званичничково; но ако звонце и разбуди какву госпођицу, она ће се преврнути на другу страну, осмехнуће се од изобиља топлоте и покоја, па ће, прекрстивши ноге и заронивши лице у руке, заспати још дубљим сном.

Погледао је и на рибњак, који се блистао око мајура,

и себао се караша и штука, који могу да живе у хладној води..

— Забрањено је друга лица возити... поче наједанпут зваичник. — Није допуштено! Јест! Мени је то свеједно, но само ја то не волим и не желим.

— Зашто сте равније ћутали, кад вам се то не свиди? Званичник ништа не одговори и настави и даље мрзовољно, злобно гледати. Када после неког времена тро ка стаде крај станичнога перона, ђак се захвали и изиде из гарантаса. Поштански воз још не беше дошао. На путу у магацин стојала је читава поворка товара: на локомотиви машинист и његов помоћник влажних лица од паре, пили су чај из каљавог чајника од лима. Вагони, платформе, клупе — све је било влажно и хладно. До поласка воза ђак је стојао у бифеу и пио чај, а званичник, увукавши руке у рукаве, још једнако са злобом на лицу, корачао је усамљен по платформи и гледао себи под ноге.

На кога ли се он срдио? На људе, на невољу, на јесење ноћи?

В. Ј. Рајџа.

БОЉЕ НИКАД НЕГО НИКАД

КРИТИЧКА ОПАЖАЊА Ив. Гончарова

(НАСТАВАК)

И свакога и све у кући она мотри бодрим оком, с једнога прозора гледа своје село, поља, с другог врт, градину и одељење за млађе. Ништа се неће мрднути у селу без њена питања, воље и знања. Она господари и у пољу, и у житницама; према сељацима и целом граду држи се охоло и заповеднички.

Због тих и других црта, све у истом тону и духу, налазили су да је старичин портрет *типичан*.

Но зашто је типичан и на што напомиње? Ја видим у њему нешто блиско и познато не само мени но свима нама.

Ја сам цртао руско старо добро *женскѣ*, или руске старе женске старог доброга времена колективно не мислећи јамачно ни о каквој паралели, но се она инстинктивно стварала у мојој глави, и кад сам ја већ свршио слику, огледао је, — мени се на крају књиге, огледе последње речи којима сам и задвршио роман.

„Иза њега (Рајског кад је био у Италији) непрестано су биле и ватрено га к себи звале три личности: његова Вјера, његова Марта и бабушка, а за њима је била и још снажније га од њих привлачила к себи друга исполинска личност, *друга велика блбушка — Русија!*“

Ево шта се огледало, или ако сам слаб уметник и нисам савладао лица, то бар ево шта се хтело да огледа у мојој старици као што се сунце огледа у капи воде: стари, конзервативан руски живот!

Зар нису живела стара наша покољења, и старији представници тих покољења, господари и управници наших судбина, или, боље рећи, зар насу спавали под заклоном *старе мудрости*, хранећи се *предањима*, и ако су признавали

у себи (као бабушка у споровима с унуком) да треба живети друкчије, *ипак су се бојали, узнемиривали* као она, и *бежали* у страху од свега *новога*, затварајући очи и, када није било моћно побећи, *нерадо су попуштали*, и тада су кроз овшталу, *неупогребљиву мудрост* *пробијале* *сезе* *руске снаге здравога разума*.

Зар ми нисмо преживели ова колебања, овај страх и неспокојство организма што се тек буди, докле нам *свемоћно нека тако буде* није показало куда да идемо сви сложено, на светлост, к новим и разумним добрима?

А плата за тај безусловни страх од свега што је ново, за таштину незнања и за слепо веровање у своју снагу, за све старе *грехе*, зар се није *то* огледало у самоуверењу бабушке која је тражила да се покуравају само њеној вољи и која је затварала очи пред новим, уместо да приведе Вјеру лагано и свесно к том новом те да се ова не заведе лажним блеском непознате тобож „нове истине“ и „новога рада и среће“ и да зна како да предусретне Волохова.

Зар старо покољење није плакало за своје „грехе“ као што бабушка плаче над својим малим Севастопољем, разрушеним навињом на дну *Обронка*.

Оставимо за сада ту паралелу, т.ј. између бабушке и старог рускога друштва, вратићу се к њој ниже.

Од синтезе прилазим на анализу.

Шта су даље говорили о другим мојим личностима, међу осталим о Вјери и Волохову, особито о последњим?

Гласови су се поделили у два хора. Хор старијих покољења певао је: Како је могућно у роману који претендује на уметност износити такву грубу, прљаву личност и доводити је у везу с *красном, фином Вјерином личности?*

Други хор, млади гласови у раздражењу су понављали: То су оштре крајности, карикатурна, претерана личност, понижавање управљено на младо покољење и т. д. То је био смисао укора с обе стране.

Непрестрасни људи су ми с учешћем говорили, прво о типичној истини ове личности, а касније друго, о неком утицају као овога типа које где у друштву. То је сувише, и ја сам се одмах одрекао толике заслуге, здравивши за себе само нетинитост сликања.

Сада смо се донекле удаљили од тог појава и можемо сви бити хладнокрвнији и непристраснији. Сада могу и ја објаснити шта сам сам гледао и гледам у овој личности.

Тада, понављам, хтео сам разјаснити овај тип у предговору ка засебном издању *Обронка*, но код опште ненаклоности према њему, одложио сам ту мисао и цео предговор до згоднијег времена.

Још морам рећи да сам у првом плану *Обронка*, набацану 1848. и 1850 год., на место овога пикантног типа који тада још није постојао био узео либерала стављена као *сумњивог* под надзор полиције, истерана из службе или из школе, због грубости, због непокуравања власти због тога најзад, што ће спевати какву руску марсељезу или дрско исмејати власт. Таквих је било доста пре тридесетину година.

(НАСТАВИТЕ СЕ)